

MIROSLAW RUCKI

Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu
<http://orcid.org/0000-0001-7666-7686>

KAROL SZYMAŃSKI

Poznań

<https://orcid.org/0000-0002-5562-2603>

Sąd Boży w Biblii jako pozytywne wyczekiwane doświadczenie

God's Judgment in the Bible as a Positive and Awaited Event

Abstract

The context of the researches was created by contradictions in various opinions on the God's judgment, present both in everyday discussions and in scientific papers. The objective was to find out, what main elements the God's judgment consists of, and how it is performed. The scientific methodology of text analysis was applied, paying attention to the historical context as well as to the sender-recipient system. The element of translation studies were applied as well, since the main source was the Hebrew Bible, with references to Polish versions and Talmudic texts. The obtained results consist of generalized view of the judgment procedure from the perspective of Biblical revelation, where numerous examples of God's judgment can be found in the past, and the eschatological Last Judgment is foretold. The conclusions were derived that God is presented as a just judge who concerns about the rights of the weakest ones, and thus every aggrieved person can find protection. That means that the Last Judgment is a positive experience for everyone unfairly treated, and only to offenders who did not take chance of repentance, this experience will be painful.

Keywords: judgment, the Last Judgment, justice, Jesus Christ.

Abstrakt

Kontekstem prowadzonych badań były sprzeczne opinie na temat sądu Bożego, wyrażane zarówno w dyskusjach potocznych, jak i w publikacjach naukowych. Celem badań było wykazanie, z jakich elementów składa się procedura sądu Bożego i według jakich zasad przebiega. Zastosowano metodę naukową analizy tekstów z uwzględnieniem kontekstu historycznego i układu nadawca-odbiorca, z wykorzystaniem elementów translatoryki i analizy językowej. Podstawowym źródłem był hebrajski tekst Biblii oraz do-

stępne tłumaczenia na język Polski, a także teksty Talmudu. Osiągnięto wyniki w postaci całościowego wglądu w procedurę sądu z perspektywy Objawienia biblijnego, które zawiera liczne przykłady sądu Bożego z przeszłości, jak również zapowiedź eschatologicznego Sądu Ostatecznego. Z badań wyciągnięto wnioski, że Bóg występuje jako sprawiedliwy sędzia, dbający o prawa najsłabszych, do którego może zwracać się każdy pokrzywdzony. Oznacza to, że Sąd Ostateczny jest pozytywnym doświadczeniem dla każdego, kto doznaje krzywdy, i tylko dla złoczyńców, którzy nie skorzystali z pokuty i szansy naprawy, będzie to wydarzenie bolesne.

Słowa kluczowe: sąd, Sąd Ostateczny, sprawiedliwość, Jezus Chrystus.

Sąd Boży opisywany na kartach Pisma Świętego znacznie różni się od popularnych o nim wyobrażeń. Niektórzy badacze postrzegają Sąd Ostateczny jako przekleństwo kontrastujące z wiecznym błogosławieństwem czy też z eschatologiczną mesjańską uczta¹.

W Biblii sąd jest przedstawiony przede wszystkim w kontekście zbawienia, jako oczekiwane zwycięstwo nad wszelkim złem: „Pan jest naszym sędzią, Pan naszym prawodawcą, Pan naszym królem! On nas zbawi!” (Iz 33,22). Jak podkreśla *Dictionary of the Bible*, Bóg poprzez Przymierze stał się jakby partnerem Izraelitów, którego obowiązkiem jest obrona ich praw, i do którego zwracali się sprawiedliwi z prośbą o rozsądzenie: Sara, kiedy poczuła się skrzywdzona przez Abrahama (Rdz 16,5), Jefte w konflikcie z Ammonem (Sdz 11,27) czy Dawid w konfrontacji z Saulem (1 Sm 24,12)². Kiedy Psalmista ogłasza, że Pan Bóg „miłuje sprawiedliwość” (Ps 37,28, BT)³, w rzeczywistości mówi o sądownictwie i sprawiedliwym sądzie (טִשְׁפָּט *miszpat*). Prawo nadane na Synaju jednoznacznie wymaga, że sądy mają być sprawiedliwe, prawo ma chronić najsłabszych i najbiedniejszych, i nawet złodziej ma prawo do sprawiedliwego traktowania. Co więcej, wyraźnie widoczne jest osobiste zaangażowanie Boga jako sędziego w respektowanie sprawiedliwości⁴.

Drugie przyjście Chrystusa jest ukazywane przez autora Listu do Hebrajczyków jako pozytywne, zbawienne i oczekiwane wydarzenie: „drugi raz ukaże się nie w związku z grzechem, lecz dla zbawienia tych, którzy Go oczekują” (9,28), a św. Piotr mówi o pragnieniu przyspieszenia tego wydarzenia: „oczekujecie i staracie się przyspieszyć przyjście dnia Bożego” (2 P 3,12). To, że Bóg jest sędzią, jest ratunkiem dla wszystkich, którzy Mu ufają. Właśnie na ten aspekt sądu Bożego chcemy zwrócić uwagę w niniejszym studium.

¹ F. SHAW, *Discernment of Revelation in the Gospel of Matthew*, Bern 2007, s. 207.

² J.L. MCKENZIE (red.), *Dictionary of the Bible*, New York – London 1965, s. 466.

³ BT – *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych* (Biblia Tysiąclecia), Poznań 2003⁵.

⁴ R. KOSYTORZ, *Synaj górą objawienia Imienia Boga*, Scriptura Sacra 17 (2013), s. 169–180.

1. Sąd i odpowiedzialność

Jezus Chrystus przyszedł na świat nie po to, aby świat osądzić, ale aby samemu zostać przez niego osądzonym. Objawił On Nikodemowi swoją rolę w wielkim planie zbawienia człowieka w następujących słowach: „A jak Mojżesz wywyższył węża na pustyni, tak potrzeba, by wywyższono Syna Człowieczego, aby każdy, kto w Niego wierzy, [nie zginął⁵, ale] miał życie wieczne” (J 3,14-15).

Wypowiedź ta stanowi klucz do zrozumienia Bożego sądu. Bóg wziął na siebie odpowiedzialność osądzenia grzechu i w osobie swego Syna sam poniósł wyrok wydany przeciwko grzechowi (2 Kor 5,21). Jako ciekawostkę można odnotować fakt, że w 1919 r. leninowskie ugrupowanie bolszewickie po przejściu władzy rozpoczęło kampanię pokazowych sądów nad Bogiem, wielokrotnie rozstrzelując Go strzałami oddawanymi w niebo, która trwała aż do 1923 r.⁶

Sąd wg *Encyklopedii PWN* to „instytucja powołana do rozstrzygania spraw spornych”, w tym przestępstw, oraz „rozpatrzenie sprawy i wydanie wyroku”⁷. Odpowiedzialność to „konieczność, obowiązek moralny lub prawny odpowiadania za swoje czyny i ponoszenia za nie konsekwencji”⁸. Im bardziej człowiek jest odpowiedzialny, tym bardziej „gotowy do ponoszenia konsekwencji za swoje działanie, postępowanie”⁹.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że kolejność postępowania sądowniczego zawsze była i pozostaje taka sama: przestępstwo, dochodzenie, wyrok. Z tej perspektywy możemy zauważyć, że Biblia opisuje sądy Boże tak przed, jak i po ukrzyżowaniu Chrystusa – sądy przedeschatologiczne i sądy eschatologiczne¹⁰. Przed ogłoszeniem wyroku Bóg zawsze ostrzegał osoby podlegające osądowi, dając im szansę nawrócenia. Kiedy nadal był ignorowany, wtedy, w swym miłosierdziu, nawiedzał ich sądami nie tyle w celu wymierzenia należytej im kary, ile aby zwrócić ich uwagę na popełnione przez nich przestępstwa i doprowadzić do pokuty. Przez tego rodzaju sądy Bóg wymagał zaprzestania ukrywania grzechów i nakazywał przynoszenie ich do Niego, aby mógł je zniszczyć, zanim nadejdzie próba: „Kto zasłania grzechy swoje, nie poszczęści mu się, ale kto je wyznaje i opuszcza, miłosierdzia dostąpi” (Prz 28,13, BG)¹¹.

⁵ W rękopisach bizantyjskich i tekstach prawosławnych pojawia się w tym miejscu wyraz $\mu\eta\ \acute{\alpha}\pi\acute{o}\lambda\eta\tau\alpha\iota$ „nie umrze”, podkreślający, że wierzącemu człowiekowi nie zostanie wymierzona kara za grzech w postaci uśmiercenia.

⁶ Zob. np. <http://cursorinfo.co.il/100-let-nazad-v-rossii-sudili-vsevyshnego/> (12.02.2018).

⁷ <http://sjp.pwn.pl/sjp/sad;2519448.html> (12.02.2018).

⁸ M. SZYMCAK (red.), *Słownik języka polskiego PWN*, t. II, Warszawa 2002, s. 449.

⁹ M. SZYMCAK (red.), *Słownik języka polskiego PWN*, s. 450.

¹⁰ Attridge zwraca uwagę na fakt, że w niektórych tekstach biblijnych takie kategorie eschatologiczne, jak „sąd” i „zmartwychwstanie”, opisują nie przyszłe wydarzenia, tylko obecną konfrontację indywidualnej osoby z Chrystusem (H.W. ATTRIDGE, *Johannine Christianity*, w: M.M. MITCHELL, F.M. YOUNG, *The Cambridge History of Christianity*, t. I, Cambridge 2006, s. 125–143).

¹¹ BG – *Biblia to jest całe Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu z hebrajskiego i greckiego języka na polski pilnie i wiernie przetłumaczona* (Biblia Gdańska), Warszawa 1986.

2. Adam i Ewa

Bóg zapowiedział Adamowi: „dnia, którego jeść będziesz z niego, śmiercią umrzesz” (Rdz 2,17, BG)¹². Kiedy więc Adam i Ewa zjedli owoc z zakazanego drzewa, powinni byli umrzeć w dniu, w którym zgrzeszyli. Podwojenie מוֹת תָּמוּת *mot tamut* oznacza: „na pewno umrzesz, nie ma co do tego wątpliwości”. Niektórzy komentatorzy przyjmują, że tekst oznacza, iż człowiek nie miał umrzeć dokładnie tego samego dnia, lecz od tego dnia śmierć zaczęła wykonywać w nim swoje dzieło. Jednak znaczenie tekstu hebrajskiego nie jest takie.

Niebezpieczną rzeczą jest przyjmowanie, że Bóg nie miał na myśli tego, co wypowiedział, tym bardziej że Szatan dokładnie te słowa zakwestionował: „Żadnym sposobem śmiercią nie pomrzecie (לוֹ-מוֹת תָּמוּת *lo-mot tmutun*)” (Rdz 3,4). Bóg pozwolił, by Jego miłosierdzie okazało się mocniejsze od śmierci, i zawiesił wykonanie wyroku, jednocześnie skazując na śmierć Szatana: „Wprowadzam nieprzyjaźń między ciebie a niewiastę, pomiędzy potomstwo twoje a potomstwo jej: ono zmiążdży ci głowę, a ty zmiążdżysz mu piętę” (Rdz 3,15). Jednak również ten wyrok został odroczonej do chwili przyjścia Jezusa Chrystusa.

Możemy zauważyć, że już w tym zdarzeniu wystąpiły trzy główne elementy charakterystyczne dla sądownictwa: (1) zostało popełnione przestępstwo (złamano zakaz spożywania owoców konkretnego drzewa), (2) zostało przeprowadzone dochodzenie (Bóg zadał szereg pytań uczestnikom wydarzeń), (3) na podstawie zgromadzonych dowodów został ogłoszony wyrok osobno na każdego winnego według jego udziału w przestępstwie (Rdz 3,13-20). Podobnie w procesie Kaina te same elementy mają miejsce: Kain popełnił przestępstwo, zabijając Abła, Bóg zadał mu szereg pytań, prowadząc dochodzenie, po czym ogłosił wyrok (4,8-15)¹³. Badacze zwracają uwagę, że początkowa arogancja Kaina jest związana z brakiem świadków zabójstwa, krew zaś występuje w roli świadka i oskarżyciela¹⁴.

Należy odnotować, że w procesie dochodzenia Bóg zadaje pytania, ale nie po to, by się dowiedzieć czegoś (przed Nim nic nie pozostaje ukryte), tylko po to, by ujawnić szczegóły wydarzenia i motywy postępowania. Takie ujawnienie pozwala z jednej strony przestępcy na lepsze zrozumienie własnej winy, a z drugiej daje możliwość obrony. Poza tym pozwala to wszystkim obecnym¹⁵ ocenić wyrok Boży jako sprawiedliwy.

¹² Komentatorzy podkreślają, że cała formuła przypomina klasyczne sentencje prawne, ale nie jest z nimi identyczna (J. LEMAŃSKI, *Księga Rodzaju. Rozdziały 1–11*, Częstochowa 2005, s. 231).

¹³ W tym procesie pojawia się nowy element: Kain składa apelację, która zostaje przez Boga rozpatrzona pozytywnie (ww. 13-15).

¹⁴ J. LEMAŃSKI, *Księga Rodzaju. Rozdziały 1–11*, s. 286–287.

¹⁵ W większości opisów biblijnych dotyczących sprawowania przez Boga sądu pojawia się gremium sędziowskie składające się z aniołów lub świętych.

3. Potop

Historia potopu, podobnie jak biblijne sprawozdanie o upadku Adama i Ewy, jest również historią sądu. Te same trzy elementy (przestępstwo, dochodzenie i wyrok) występują, zanim nastąpił kataklizm (gr. κατακλιςμός) jako wykonanie wyroku. Szczegółowo wspomniane trzy części postępowania sądowiczego składały się z następujących elementów:

(1) Przestępstwo. Na skutek gwałtownego zaniku prawdziwej pobożności lawinowo narasta fala zła. Bóg zmuszony zostaje do interwencji, jednak wcześniej postanawia dokładnie zbadać zaistniałą sytuację.

(2) Dochodzenie. Następnie Bóg szuka sposobu, aby ratować ludzi. Duch Boży zмага się z człowiekiem¹⁶, jednak z Jego strony nie ma żadnej pozytywnej odpowiedzi. Mimo tak niekorzystnej dla człowieka sytuacji Bóg postanawia dać mu jeszcze jedną szansę: „Będzie więc życie jego trwać sto dwadzieścia lat” (Rdz 6,3). Jest to obraz hojności Boga w miłosierdzie, które ostatecznie zostaje zlekceważone.

Kiedy Bóg ponownie przychodzi, aby zbadać sytuację, to, co ujrzał, sprawiło, iż „żałował¹⁷ Pan, że uczynił człowieka na ziemi, i bolał¹⁸ nad tym w sercu swoim” (Rdz 6,6). Wypowiedź ta nie ma nic wspólnego z obrazem mściwego Boga, szukającego zemsty. Jest to obraz Boga miłującego, szczerze obdarzającego swą łaską, oraz Jego wielkiego bólu związanego z ustawicznym jej odrzucaniem. Bóg ostatecznie zmuszony zostaje do zatamowania narastającej lawiny zła.

W celu lepszego zrozumienia tego, co miało miejsce podczas potopu, należy przeanalizować hebrajskie słowo **תִּשָּׁחַת** *szachat*¹⁹. Ma ono dwa znaczenia w językach nowożytnych: „zniszczyć” i „zdeprawować”. Przyjrzyjmy się, jak słowo to zostało wykorzystane w Rdz 6,11-13: „Ale ziemia była skażona (**וַתִּשָּׁחַת** *wetiszachet*) w oczach Boga i pełna nieprawości. I spojrział Bóg na ziemię, a oto była skażona (**וַתִּשָּׁחַת** *niszchata*), gdyż wszelkie ciało skaziło (**וַתִּשָּׁחַת** *hischit*) drogę swoją na ziemi. Rzekł tedy Bóg do Noego: Położę kres wszelkiemu ciału, bo przez nie ziemia pełna jest nieprawości; zniszczę (**וַתִּשָּׁחַת** *maschita*) je wraz z ziemią”.

(3) Wyrok. Bóg zapowiada unicestwienie (**וַתִּשָּׁחַת** *szachat* w Rdz 6,13) tego, co już wcześniej zostało przez ludzi zburzone (**וַתִּשָּׁחַת** *szachat* w Rdz 6,11). Wydaje się mówić: „Ja dopełnię zniszczenia tego, co wy już wcześniej zniszczyliście”. Taka sama myśl pojawia się w Księdze Objawienia, gdzie Pan zapowiada, iż „zniszczy tych, którzy niszczą

¹⁶ W Rdz 6,3 dosłownie powiedziane jest, że Duch Boży się z człowiekiem „sądzi” (hebr. **יָדֹן** *jadon*).

¹⁷ Hebr. **וַיִּנְחַם** *wajinachem*. Słowo *naham* jest używane w przypadku, gdy ktoś biegnie za kimś innym i dostaje zadyszki. Bóg biegnie za człowiekiem, ale nie jest w stanie go dogonić.

¹⁸ Hebr. **וַיַּצְב** *acaw* – słowo to bywa używane w odniesieniu do kobiety tuż przed porodem, gdy odczuwa ona przedporodowe bóle.

¹⁹ „Nie można jednoznacznie zdefiniować zakresu semantycznego rdzenia *šht*. Najogólniej rzecz ujmując, oznacza on zniszczenie, zarówno w sensie moralnym, jak i militarnym” (J. LEMAŃSKI, *Księga Rodzaju. Rozdziały 1–11*, s. 375).

ziemię” (Ap 11,18). Stwórca nigdy nie niszczy tego, co jest wartościowe (Iz 42,3), ale jedynie to, co zostało przez człowieka „zepsute”. Zatem to, co przedstawiał sobą świat przedpotopowy, było w stanie agonalnym. Bóg w swej łasce uratował to, co jeszcze dało się uratować. Niestety, było to jedynie kilka osób²⁰.

4. Sodoma i Gomora

Kolejnym opisem potwierdzającym, że Bóg „nie ma upodobania w śmierci bezbożnika” (Ez 33,11, BW)²¹ i zanim zdecyduje się na krok zniszczenia, najpierw dokonuje dogłębnej oceny sytuacji, jest historia Sodomy i Gomory²². Schemat postępowania sędziowskiego jest ten sam – składa się z trzech wspomnianych elementów:

(1) W rozmowie z Abrahamem Bóg wyraził ogromny niepokój z powodu stanu panującego w tych miastach. Ponadto Bóg systematycznie otrzymuje skargi z powodu przestępstw popełnianych przez tych ludzi: „Skarga na Sodomę i Gomorę głośno się rozlega, bo występki ich [mieszkańców] są bardzo ciężkie” (Rdz 18,20).

(2) W związku z tym Bóg postanawia dokładnie zbadać sprawę: „Zstąpię więc i zobaczę, czy postępowali we wszystkim tak, jak głosi krzyk, który doszedł do mnie, czy nie; muszę to wiedzieć” (Rdz 18,21). Jak widzimy, na tym etapie nie ma jeszcze mowy o żadnym zniszczeniu lub ukaraniu. Słowa: „muszę to wiedzieć” świadczą o tym, z jaką rzetelnością Bóg gromadzi informacje o zgłoszonym przestępstwie.

Wraz z nastaniem wieczoru dwaj aniołowie wysłani przez Boga weszli do Sodomy. Jeszcze tej samej nocy jej mieszkańcy udowodnili swoim postępowaniem, że krzyk dochodzący do Boga przeciwko temu miejscu był w pełni uzasadniony (Rdz 19,9). Zepsucie moralne obywateli Sodomy stało się realnym zagrożeniem nie tylko dla przybyłych tam aniołów, ale także dla mieszkającego w tym mieście Lota oraz jego rodziny.

(3) Aniołowie wyprowadzili ich zatem z miasta, a o świcie Bóg unicestwił mieszkańców Sodomy i Gomory, zsyłając na nich ogień z nieba. Dokonało się to na podstawie materiału dowodowego, jaki zgromadził On za pośrednictwem wysłanych tam aniołów.

²⁰ Wprawdzie historyczność opowiadania o światowym potopie jest często kwestionowana, jednak zgodnie z metodologią antropologii przyjmuje się zazwyczaj, że jeśli dwa odizolowane ludy mają ten sam mit (legendę), to u jego podstaw leży jakiś fakt. Pomimo różnic w szczegółach uważa się, że ten fakt był ich wspólnym doświadczeniem. W przypadku potopu mamy do czynienia z ponad 200 ludami świata na całym globie, które mają przekazy o potopie światowym, przy czym 88% wspomina o wybranej rodzinie (J.D. MORRIS, *Why Does Nearly Every Culture Have a Tradition of a Global Flood?*, „Acts & Facts” 30/9 [2001]).

²¹ BW – *Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu* (Biblia Warszawska), Warszawa 1975.

²² Opowieść biblijna o zniszczeniu tych dwóch miast nie jest legendą lub pobożnym wymysłem. Archeologiczne znaleziska pozwalają zidentyfikować ruiny miejscowości Bab edh-Dhra oraz Numeira jako Sodomę i Gomorę z wieloma szczegółami potwierdzającymi biblijny opis zniszczenia. Pełną informację na ten temat zawiera artykuł opublikowany w 1999 r. w czasopiśmie „Bible and Spade” (<http://www.biblearchaeology.org/post/2008/04/The-Discovery-of-the-Sin-Cities-of-Sodom-and-Gomorrah.aspx>, 12.02.2018).

W rozmowie, jaką wcześniej przeprowadził Abraham z Bogiem odnośnie do Sodom i Gomory, możemy zauważyć, że Bóg jest otwarty na argumenty i okoliczności łagodzące. Wymaga tego samo pojęcie sprawiedliwego sądu: „Czy zamierzasz wygubić sprawiedliwych wespół z bezbożnymi?” (Rdz 18,23). Zadając takie pytanie, Abraham stanął w roli obrońcy miasta na podstawie swojego najlepszego zrozumienia sprawiedliwości²³, a Bóg przychylił się do jego prośby.

Zarówno wydarzenia potopu, jak i zniszczenia Sodom i Gomory mają znaczenie praktyczne, dotyczące indywidualnie każdego człowieka. W swoim nauczaniu Pan Jezus przywołał te wydarzenia, omawiając sąd Boży w czasach ostatecznych (Łk 17,26-32). Za każdym razem dostrzec możemy te same elementy: popełnione przestępstwo (czyli zburzenie ładu Bożego i skrzywdzenie niewinnych ludzi), dostrzeżenie winy, uzyskanie dowodów oraz wyrok. Z nauczania Jezusa Chrystusa wynika, że ten schemat postępowania będzie zastosowany również w przypadku każdego człowieka, kiedy stanimy przed sądem Bożym.

5. Czasy Mojżesza

Wyjście z Egiptu było wydarzeniem spektakularnym, a dla Egipcjan tragicznym²⁴. Możemy jednak zauważyć, że stało się tak nie z powodu rzekomego okrucieństwa Boga, tylko w wyniku sądu: „Tej nocy przejdę przez Egipt, zabiję wszystko pierworodne w ziemi egipskiej od człowieka aż do bydła i odbędę sąd (שֹׁפֵטִים אֶעֱשֶׂה *é'se szefatim*) nad wszystkimi bogami Egiptu – Ja, Pan” (Wj 12,12). Izrael mógł się przekonać osobiście, że sprawiedliwy sąd Boży jest nie tylko realną rzeczywistością, ale też rzeczywistością, której można uniknąć dzięki miłosierdziu Boga i zaufaniu Jemu.

Po wyprowadzeniu narodu wybranego z Egiptu na pustynię doszło tam, za sprawą Mojżesza, do ustanowienia nad Izraelem sędziów (שֹׁפֵטִים *szoftim*, Wj 18,13-26). Uczyniono ich przełożonymi nad ludem, aby sądzili w każdym czasie Izraela, a jedynie ważniejsze sprawy, co do których byłyby nadal wątpliwości, miano przedstawiać Mojżeszowi. Była to pierwsza instytucja powołana do istnienia w Izraelu, która w imieniu Boga²⁵ i w oparciu o Jego Prawo miała rozstrzygać wszelkie kwestie sporne (Pwt 1,16-17).

²³ Badacze zwracają uwagę na użycie słowa *hāpak* – „przewrócić”, „obrócić coś” (do góry nogami), które często opisuje sposób unicestwienia grzeszników (J. LEMAŃSKI, *Księga Rodzaju. Rozdziały 11,27–36,43*, Częstochowa 2005, s. 385).

²⁴ Interesujące analizy datowania wydarzeń związanych z Wyjściem dokonuje np. D. ROHL, *Pharaohs and Kings: A Biblical Quest*, New York 1995. Szereg szczegółów potwierdzających realia Wyjścia opisanych w Biblii dostarczają również znaleziska archeologiczne (J.K. HOFFMEIER, *Out of Egypt: The Archaeological Context of the Exodus*, w: M. WARKER [red.], *Ancient Israel in Egypt and the Exodus*, Washington 2012, s. 1–19).

²⁵ „System okaże się skuteczny, o ile Bóg go zaakceptuje lub Mojżeszowi w jego wprowadzeniu pomoże sam Bóg” (J. LEMAŃSKI, *Księga Wyjścia, Księga Rodzaju. Rozdziały 1–11*, Częstochowa 2005, s. 389).

Jednak, według narracji Pięcioksięgu, zaraz po sporządzeniu Przybytku i ustanowieniu służby kapłańskiej Bóg rozdzielił urząd sędziowski w Izraelu na trzy części: (1) w miejsce Mojżesza ustanowił najwyższym sędzią najwyższego kapłana. Od tej pory Sąd Najwyższy zasiadał w świątyni (Pwt 17,8-13). Następnie powołane zostały do istnienia sądy niższych instancji: (2) „sądy okręgowe” w miastach ucieczki, składające się z pewnej grupy kapłanów tam zamieszkujących²⁶, oraz (3) „sądy rejonowe” we wszystkich pozostałych miejscowościach, składające się z urzędujących w nich sędziów, instytucji ustanowionej przez Mojżesza (Pwt 16,18)²⁷.

Jeżeli po „wysłuchaniu” oraz „należyтым zbadaniu” sprawy (Pwt 17,4) sędziowie niższych instancji nie potrafili jej rozstrzygnąć, to Pan polecił im przyjść z tym problemem do Świątyni. Wówczas najwyższy kapłan, kapłan-sędzia oraz sędzia z danego terenu wspólnie podejmowali decyzję, a od wyroku, który wówczas wydali, nie było już odwołania. To był Sąd Ostateczny: „Postąpisz ściśle według ich pouczenia i według ich rozstrzygnięcia, jakie ci dadzą, nie zbaczając ani na prawo, ani na lewo od ich orzeczenia. Człowiek, który pychą uniesiony nie usłucha kapłana ustanowionego tam, aby służyć Panu, Bogu twemu, czy też sędziego, zostanie ukarany śmiercią. Usuniesz zło z Izraela” (Pwt 17,11-12). Wyrok orzekany był nie tylko w sprawach religijnych, ale również i cywilnych, np. podejrzenie o niewierność (Lb 5,11-31), zabójstwo, roszczenia majątkowe, obrażenia cielesne itp. (Pwt 17,8-13).

6. Czasy Sędziów

Krótko po osiedleniu się w Ziemi Obiecanej (po śmierci Jozuego i pokolenia, które pamiętało doświadczenie wędrówki po pustyni), Izrael popadł w bałwochwalstwo. Wskutek tego opuścili oni Boga swoich ojców, chodząc za innymi bogami, oraz odstąpili od Jego nakazów, łamiąc w ten sposób postanowienia przymierza zawartego na Synaju. To doprowadziło do sytuacji, w której ustanowiony wówczas system sądowniczy, mający chronić obywateli, praktycznie przestał spełniać powierzone mu zadanie.

Mimo to Bóg nie unieważnił go, ale powołał szczególnych sędziów do wyjątkowych zadań w Izraelu. Byli to przeważnie bohaterowie wojenni, powoływani przez Boga do ratowania ludu z rąk ich oprawców. Pismo Świąte podaje, że ilekroć powołany został taki

²⁶ Jak podaje Hardinge: „Miasta te były strategicznie rozmieszczone, by w nagłym przypadku Izraelici mogli przyjść i uzyskać sprawiedliwość oraz pouczenie od kapłanów. Miasta ucieczki były wspólnotą domów kapłańskich (...). Jeżeli człowiek przypadkowo zabił kogokolwiek i uciekł do miasta ucieczki, korzystając z prawa azylu, kapłan chronił go aż do wysłuchania jego historii. Następnie sprawa jego trafiała przed sąd po to, aby mogła być wymierzona sprawiedliwość zgodnie z prawem. Dopiero śmierć najwyższego kapłana oczyszczała winowajcę od wszelkich sankcji karnych” (L. HARDINGE, *Cienie Jego ofiary*, Cieszyn 1958, s. 23–24).

²⁷ Talmud poświadcza istnienie takich instytucji w czasach późniejszych: „Był jeden Sąd (hebr. *Bet Din*) składający się z 71 członków zasiadających w Sali Ciosanych Kamieni [przy Świątyni] i dwie izby sądowe po 23 osoby: jedna przy wejściu na Górę Świątynną, i jedna przy wejściu na dziedziniec. We wszystkich miastach żydowskich były też sądy z 23 osób” (*Sanhedrin* 88b).

sędzia, „to Pan był z tym sędzią”. Fakt ten uznawany był przez cały naród (Sdz 2,8-23). Słowo Boże nazywa ich מוֹשִׁיעַ *moszia*, tzn. „wybawca”²⁸.

W rzeczywistości wybawcą Izraela jest Bóg, który jest sędzią najwyższym. Kapłan Heli, który sprawował funkcje sędziowskie przez 40 lat (1 Sm 4,18), mówił: „Jeśli człowiek zawini przeciw człowiekowi, sprawę rozsądzi (לִלְפָלֵל *palal*) Bóg, lecz gdy człowiek zawini wobec Pana – któż się za nim będzie wstawiał (יִתְפַּלֵּל-לוֹ *jitpalel-lo*)?” (1 Sm 2,25). Słowo *palal* wskazuje na obronną funkcję Boga jako Sędziego, który wstawia się za człowiekiem skrzywdzonym. Dlatego też Heli dbał o dobre relacje swoich synów z Bogiem. Bóg nie występuje jako oskarżyciel człowieka!

7. Czasy królów

Kolejna zmiana nastąpiła w czasach Samuela, kiedy to Izrael zapragnął mieć króla, aby to on ich sądził (1 Sm 8,5)²⁹. Do tej pory sędzią Izraelitów był Bóg, a najwyższy kapłan, sprawujący w świątyni funkcję sędziego, pełnił ją jedynie w Jego imieniu. Z kolei ustanawiani przez Niego sędziowie pełnili ją lokalnie przez pewien czas. To była zasadnicza cecha, wyróżniająca Izrael wśród innych narodów, jednak po wybraniu sobie króla sąd nad ludem przeszedł w jego ręce³⁰. I chociaż Samuel miał uzasadnione pretensje do ludu, że wzgardzili oni Bogiem, aby Ten nie był królem nad nimi (1 Sm 8,7), to Bóg uszanował ich wybór. Odtąd król miał przejąć część obowiązków, które do tego czasu były w kompetencji sędziów, i w imieniu Boga sprawować sąd w Izraelu³¹.

Pierwszy król nie spełnił pokładanego w nim zaufania, tak iż „Pan pożałował tego, że Saula uczynił królem nad Izraelem” (1 Sm 15,35). Targnął się nawet na życie kapłanów Bożych, których podejrzewał o rzekomy spisek przeciwko niemu (1 Sm 22,17). Wymordował 85 kapłanów, którzy przecież również mieli obowiązek sprawowania sądów.

W jego miejsce został namaszczone Dawid, który był w pełni świadomy roli, jaką Bóg-Sędzia odgrywał w Izraelu. Kiedy Pan wydał Saula w jego ręce, nie uczynił mu nic złego. Odciął jedynie skrawek jego płaszcza na dowód, że nie ma względem króla złych zamiarów (1 Sm 24,3-23). Słowa, które wówczas wypowiedział do Saula, są niezwykle ważne: „Niechaj Pan dokona sądu między mną a tobą, niechaj Pan na tobie się pomści za mnie, ale moja ręka nie zwróci się przeciw tobie (...). Pan więc niech będzie rozjemcą, niech rozsądzi między mną i tobą, niech wejrzy i poprowadzi moją sprawę, niech obroni

²⁸ Sdz 3,9,15; 6,36; 12,3.

²⁹ Biblia Tysiąclecia tłumaczy w tym miejscu wyraz שָׁפַט *szafat* „sądzić” jako „rządzić”.

³⁰ Jeszcze po podziale królestwa urząd sędziowski nadal rozdzielony był pomiędzy króla a najwyższego kapłana. Król Judy Jozafat (Jehoszafat) powiedział: „A oto kapłan Amariasz będzie naczelnikiem nad wami w każdej sprawie Pańskiej, książe pokolenia Judy, Zebadiasz, syn Izmaela, w każdej sprawie królewskiej” (2 Krn 19,11).

³¹ Do obowiązków króla należało obecnie zagwarantowanie wybawienia ludowi, co wcześniej było rolą sędziów.

mnie przed twoją ręką!” (1 Sm 24,13.16). Podobnie jak kapłan Heli, Dawid postrzegał Boga jako obrońcę pokrzywdzonych, a nie kata wymierzającego karę.

Dawid doskonale zdawał sobie sprawę, że Bóg-Sędzia jest sprzymierzeńcem uciśnionych, kiedy napomniała go pewna kobieta z Tekoa, posłana przez Joaba: „My bowiem musimy umrzeć i jesteśmy jak woda rozlana po ziemi, której nie da się już zebrać; Bóg jednak nie odbiera życia, ale obmyśla sposoby, jakby skazanego wygnańca sprowadzić z powrotem” (2 Sm 14,14, BW). Wiedział też, że Bóg jest Bogiem łaskawym, a Jego sąd jest powodem do radości dla Jego ludu (2 Sm 22). W taki sam sposób miał również postępować król, czego nie można było powiedzieć o Saulu.

Bóg nie zrzekł się swojego panowania. Nadal pozostawał prawdziwym Królem oraz Sędzią w Izraelu, a Dawid był narzędziem w Jego rękach. W swoich psalmach przedstawia on Boga sądu zarówno jako wybawcę, jak i mściciela³² (Ps 18,48.49; 58,12; 94,1-6.22.23; 149,4.7.9, itp.). I choć taki obraz Boga może wydawać się dość szokującym dla współczesnego czytelnika, to jednak, jak trafnie zobrazował to J.B. Doukhan, „nie da się zachęcić lwa, by pozwolił odejść jagnięciu. Aby uratować jagnię, trzeba pokonać lwa. Dlatego też hebrajskie słowo *הַקָּדוֹשׁ cedaka*, które oznacza «prawość», wskazuje na ukaranie agresora, ale jednocześnie oznacza «miłość», gdyż wskazuje na wyzwolenie uciśnionego i przywrócenie go do życia”³³. Jest to wymowny obraz ukazujący charakter Boga. Być sędzią, sądzić, oznacza zdaniem Dawida ratować. Tylko wówczas, gdy człowiek nie chciał przyjąć ofiarowywanego mu wybawienia, przychodził sąd dla człowieka niekorzystny.

Według Dziejów Apostolskich Dawid jako prorok (Dz 2,30) opisał także wizję Sądu Ostatecznego: „A Pan zasiada na wieki, swój tron ustawia, by sądzić. Sam będzie sądził świat sprawiedliwie, wyda narodom bezstronny wyrok” (Ps 9,8-9). Nieodzownym elementem tego sądu jest tron: „Boś Ty przeprowadził mój sąd i wyrok, zasiadając na tronie – Sędzio sprawiedliwy” (Ps 9,5); „Tam ustawiono trony sędziowskie, trony domu Dawida” (Ps 122,5).

Kiedy władzę objął Salomon, syn Dawida, kazał on wybudować specjalną salę: „urządził salę tronową, w której sądził, salę sądową” (1 Krl 7,7). Jest to niezwykle ważna informacja, ponieważ w tym miejscu po raz pierwszy w Piśmie Świętym, ale nie ostatni, tak jednoznacznie połączono tron z sądem³⁴. To samo zauważamy w Księdze Daniela, ale w odniesieniu do Sądu Bożego: „Patrzałem, aż postawiono trony, a Przedwieczny zajął miejsce. (...) Tron Jego był z ognistych płomieni (...). Sąd zasiadł i otwarto księgi” (Dn 7,9-10). Trony dla trybunału sędziowskiego pojawiają się również na Sądzie Ostatecz-

³² Zwrot „Bóg pomsty” (hebr. *אל-נְקָמָה El nekamat*) z Ps 94,1 oznacza, że Pan Bóg nie jest agresorem, ale jest Tym, który „odpłaca za niegodziwość” (w. 23). On „oddaje pysznym to, na co zasługują” (w. 2), czyli realizuje sprawiedliwy wyrok.

³³ J.B. DOUKHAN, *Wizja przyszłości w starożytnej księdze*, Warszawa 2001, s. 126.

³⁴ Egzegeci uważają, że nie był to osobny budynek, tylko rodzaj przybudówki należącej do kompleksu budynków pałacu królewskiego (J.B. ŁACH, *Księgi 1–2 Królów. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, Poznań 2007, s. 197).

nym opisanym w Księdze Objawienia: „I ujrzałem trony – a na nich zasiedli [sędziowie], i dano im władzę sądenia” (Ap 20,4). Wszystkie te teksty wskazują na nadzwyczajną jedność wielu autorów w opisywanym przez nich zagadnieniu sądu.

8. Prorocy

W każdej z ksiąg proroczych odnaleźć można fragmenty, które poruszają zagadnienia związane z sądem: bądź o charakterze lokalnym, bądź też globalnym.

Prorok Izajasz rozpoczyna swą księgę opisem moralnego upadku Izraela (Iz 1,21) oraz zapowiedzią sądu: „Syjon będzie odkupiony przez sąd” (w. 27, BW)³⁵. Obietnica złożona Izraelowi przez Boga w kontekście tego sądu brzmi: „I przywrócę twoich sędziów jak dawniej” (w. 26). Przypomniana została tutaj pozytywna rola, jaką sędziowie odegrali w Izraelu w przeszłości. Ci nowi sędziowie, nazwani także „książętami”, mieli stanąć na straży czystości moralnej ludu. Izajasz pisze, iż będą oni „jakby osłoną przed wichrem i schronieniem przed ulewą, jak strumienie wody na suchym stepie, jak cień olbrzymiej skały na spieczonej ziemi” (Iz 32,2). Nie są oni narzędziami pomsty, lecz narzędziami wybawienia: „Pan jest naszym sędzią, (...) On nas zbawi!” (Iz 32,22).

Według opisu Izajasza dzieło sądu, ze względu na ścisły związek z oczyszczeniem, miało dokonać się w świątyni (Iz 6,1)³⁶. Tam Bóg, Król i Sędzia, „obmyje brud Córy Syjońskiej i krew rozlaną oczyści wewnątrz Jeruzalem tchnieniem sądu” (Iz 4,4), a sąd ten wywyższy Go na oczach całego wszechświata (Iz 5,16).

Izajasz uwypukla rolę Mesjasza w procesie sądowniczym: „Oto sługa mój, którego wybrałem, umiłowany mój, w którym moja dusza ma upodobanie. Złożę na niego Ducha mego, a On obwieści narodom sąd” (Iz 42,1 – cytowany wg Mt 12,18, BW)³⁷.

Zauważmy, że powyższe odwołania się do sądu Bożego u Izajasza zawierają trzy bardzo ważne elementy: (1) zbawczy charakter sądu, (2) rola świątyni w procesie sądowniczym, (3) rola Mesjasza.

W Księdze Ezechiela możemy zobaczyć, jak w praktyce zostały zrealizowane niektóre zapowiedzi Izajasza i wypełnił się sąd nad Izraelem (Ez 5,8). Ponieważ wydanie wyroku wymagało rozpatrzenia każdego przypadku indywidualnie, Bóg przybył na sąd do świątyni w Jerozolimie i zasiadł na Swoim tronie (Ez 8,1–11,23). Komentatorzy odnotowują, że rozdział 8. opisuje grzechy Izraela „oraz prawne oskarżenia pod jego

³⁵ Biblia Warszawska dokładniej oddaje sens hebrajskiego zwrotu צִיּוֹן בְּמִשְׁפֵּט תִּפְדָּה *Cijon bemi-szat tifda*. Wskazuje na to również Brzegowy, który wprawdzie preferuje przekład „Syjon okupi się praworządnością”, to jednak zwraca uwagę na działanie cywilno-prawne związane z wykupieniem niewolnika (T. BRZEGOWY, *Księga Izajasza. Rozdziały 1–12*, Częstochowa 2005, s. 181).

³⁶ T.F. GLASSON, *Revelation of John*, Cambridge 1965, s. 40. Podobnie jak „w Objawieniu, miejsce zamieszkania Boga opisane zostało jako połączenie świątyni i królewskiego dworu. Byłby to w powiązaniu z Objawieniem fragment, który łączy królewskie z kapłańskim”.

³⁷ Biblia Warszawska dokładniej oddaje sens greckiego zwrotu κρῖσις „sąd”.

adresem, natomiast rozdział 9. ogłasza wyrok w tej sprawie³⁸. Sąd ten przedstawiony został w symbolu anioła wyposażonego w przybory do pisania, za pomocą których pisał literę ך *tau*³⁹ na czołach ludzi, oddzielając w ten sposób prawych od niegodziwych (Ez 9,4). Również u Ezechiela sąd ma ścisły związek ze Świątynią i jej oczyszczeniem, gdyż jego wizja (Ez 40,1) dotyczy dziesiątego dnia pierwszego miesiąca roku, czyli Dnia Sądu (*Jom Kippur*).

Notabene dynamiczny obraz Boga przychodzącego na Sąd od północy i opuszczającego Świątynię musiał być niesamowicie wymowny i przerażający dla Izraelitów w czasach Ezechiela. Przecież Bóg odchodząc – obrazowo – zabrał ze sobą nawet cherubinów (Ez 11,22), którzy strzegli wieko Arki Przymierza (Wj 25,11). Oznaczało to, że Bóg definitywnie opuścił Jerozolimę i Świątynię, a uczynił to z powodu obrzydliwych grzechów ludu izraelskiego: „I rzekł do mnie: Synu człowieczy, czy widzisz, co oni czynią? – Okropne obrzydliwości, którym się tu oddają pokolenia izraelskie, aby Mnie zmusić do oddalenia się z mojej świątyni” (Ez 8,26).

Ezechiel wymienia Noego, Daniela i Hioba jako czołowe postacie związane z sądem (Ez 14,14-20). Niektórzy dostrzegają tutaj trzy płaszczyzny boskiego sądu, od ogólnego do szczególnego: nad ziemią (Noe), nad ludem izraelskim (Daniel), nad rodziną i jednostką (Hiob)⁴⁰. Pod tym względem imię Daniela (דניאל dosł. „Bóg moim sędzią”) i jego księga nabierają dodatkowej wagi.

Można przyjąć, że Księga Daniela uznaje sąd za najważniejsze wydarzenie. Bóg ujawnił Danielowi przeznaczenie Izraela oraz ważną datę związaną z Sądem Ostatecznym: „Aż do dwóch tysięcy trzystu wieczorów i poranków, a będzie oczyszczona świątynia” (Dn 8,14, JW)⁴¹. Jak było wspomniane wcześniej, oczyszczenie Świątyni było głównym elementem kultu ofiarniczego w święto *Jom Kippur* (Kpł 16,30).

Podobnie jak u Izajasza (Iz 6,1), również w Księdze Daniela świątynia odgrywa istotną rolę; tam bowiem, w niebiańskiej „sali tronowej”, odbywa się Sąd Ostateczny (Dn 7,9.10.13.14). Późniejsze tradycje judaizmu wskazują na dwa trony: jeden dla Starowiecznego, a drugi dla „jakby Syna Człowieczego”, jednak w sensie pierwotnym „trony” odnoszą się raczej do Boga i Jego niebiańskiego dworu⁴². Ostatnie wyroki i sądy wychodzą z Bożej świątyni (por. Ap 15,5-8).

³⁸ L. BOADT, *Księga Ezechiela*, w: W. CHROSTOWSKI (red.), *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa 2001, s. 753.

³⁹ Litera ta to ostatnia litera alfabetu hebrajskiego, która w czasach przed wygnaniem babilońskim miała kształt krzyża. Po wygnaniu Żydzi zaczęli powszechnie używać innego alfabetu (tzw. aramejskie pismo kwadratowe), który jest stosowany do dziś do zapisu języka hebrajskiego.

⁴⁰ J.B. DOUKHAN, *Wizja przyszłości w starożytnej księdze*, s.134.

⁴¹ Biblia Jakuba Wujka lepiej oddaje sens oryginału (*Pismo święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie polskim w.o. Jakuba Wujka SJ*, Kraków 1962). Tego samego słowa, użytego w greckim tłumaczeniu LXX w Dn 8,14, odnoszącego się do końcowego niebiańskiego oczyszczenia świątyni, użyto również w Liście do Hebrajczyków, mianowicie καθαρῶσις, aby wyjaśnić potrzebę oczyszczenia „samych rzeczy niebiańskich” (Hbr 9,23). Nie ma wątpliwości, że oba teksty odnoszą się do tego samego wydarzenia, już wcześniej przedstawionego cieniowo przez symboliczny rytuał z Dnia Pojednania (Kpł 16,16).

⁴² M. PARCHEM, *Księga Daniela*, Częstochowa 2005, s. 459.

Kiedy ustawiono trony, a Przedwieczny (hebr. אֲתִיק Attik, Starodawny) zasiadł ubrany w szatę białą jak śnieg, wówczas dopiero „otworzono księgi”. Obrady wyłoniły z grona podsądnych grupę ludzi sprawiedliwych, na skutek czego „prawo zostało przyznane Świętym Najwyższemu” (Dn 7,22)⁴³. W języku aramejskim czytamy dosłownie, że sąd został orzeczony na korzyść świętych (nie przeciwko nim). Ze struktury tekstu wynika, iż sąd ten ma miejsce jeszcze przed końcem świata: „I będzie mówił zuchwałe słowa przeciwko Najwyższemu, będzie męczył Świętych Najwyższego, będzie zamyślał odmienić czasy i zakon; i będą wydani w jego moc aż do czasu i dwóch czasów i pół czasu. Potem odbędzie się sąd i pozbawia go władzy, aby ją ostatecznie zniszczyć i obalić” (Dn 7,25.26).

Zwrot אֲתִיק Attik „Przedwieczny” znajduje się tylko w tym jednym miejscu w całym Piśmie Świętym i oznacza samego Boga. Zgodnie z biblijnymi pojęciami Jego „starodawny” wiek, będący oznaką mądrości, najlepiej kwalifikuje Go do roli sędziego. Bóg jest tym, który zna całą historię, a w związku z tym najlepiej spełnia kryteria, aby być obiektywnym Sędzią.

Księga Joela określa wydarzenia związane z sądem (Jl 1,15) mianem nadejścia „dnia Pana” (Jl 1,15; 2,1). Zarówno Joel, jak i Bóg nawołują, aby ogłosić święty post: „Przeto i teraz jeszcze – wyrocznia Pana: Nawróćcie się do Mnie całym swym sercem, przez post i płacz, lament. (...) Na Syjonie dmijcie w róg, zarządzcie święty post, ogłoście uroczyste zgromadzenie. Zbierzcie lud, zwołajcie świętą społeczność, zgromadźcie starców, zbierzcie dzieci, i ssących piersi! Niech wyjdzie oblubieniec ze swojej komnaty, a oblubienica ze swego pokoju! Między przedsionkiem a ołtarzem niechaj płaczą kapłani, słudzy Pańscy!” (Jl 2,12-17). Dzień Pański oznacza dla Joela Bożą karę i jednocześnie ostateczne wybawienie Izraela⁴⁴.

Trąbienie na rogu, post i uroczysta skrucha, zgromadzenie całej społeczności, szczególnie postawa kapłanów – to wszystko dotyczyło *Jom Kippur* i było związane z wielkim Dniem Sądu (Kpł 23,27-32). W tym wezwaniu do okazania skruchy Joel posłużył się słownictwem zaczerpniętym z Dnia Pojednania.

Także Księga Malachiasza bezpośrednio łączy sąd ze świątynią: „Potem nagle przybędzie do swej świątyni Pan, którego wy oczekujecie (...). Wtedy przybędę do was na sąd” (Ml 3,1-5). W przeciwieństwie do bezbożnych, których czeka wyrok śmierci, dla ludu Bożego sąd i oczyszczenie wiążą się z trudnym procesem ich przemiany, tak aby mogli przetrwać i pozostać świętymi w obecności Boga. Prorok posługuje się obrazem technologii hutniczej: „On jest jak ogień złotnika i jak ług farbiarzy. Usiądzie więc, jakby miał przetapiać i oczyszczać srebro, i oczyści synów Lewiego, i precedzi ich jak złoto i srebro” (Ml 3,2-3). Z pewnością ten zbawczy proces nie jest przyjemny, jednak prowadzi do nowej rzeczywistości, do której wszyscy ludzie są od początku przeznaczeni – do jedności z Bogiem.

⁴³ W oryginale czytamy: „sąd dany był dla świętych”. W BG zachowano dosłowne znaczenie, zgodnie z językiem aramejskim: „podany jest sąd świętym”.

⁴⁴ M.L. BARRE, *Księga Amosa*, w: W. CHROSTOWSKI (red.), *Katolicki komentarz biblijny*, s. 822.

9. Jezus

W nauczaniu Chrystusa element sądu jest wyraźnie obecny. Obraz Boga jako Sędziego odnaleźć można szczególnie w dwóch Jego przypowieściach: o niesprawiedliwym sędzi (Łk 18,1-8) oraz o złym słudze (Mt 18,23-35). W obu tych historiach Chrystus posłużył się porównaniami, które oparte zostały zarówno na podobieństwach, jak i na przeciwstawieniach.

Podobieństwa: W przypowieści o niesprawiedliwym sędzi Bóg porównany został z tytułowym sędzią, przede wszystkim w kontekście Jego sędziowskiego urzędu. Podkreślony został tutaj fakt, że nadrzędną rolą Boga-Sędziego jest branie w obronę pokrzywdzonych. Podobnie jak ów „niesprawiedliwy sędzia” z przypowieści, który zdecydował się ostatecznie wziąć w obronę kobietę, która go o to usilnie prosiła (w. 3), to tym bardziej sprawiedliwy Bóg jest tym, który bierze „w obronę swoich wybranych, którzy wołają do Niego we dnie i w nocy” (w. 7). Jak wynika z tej przypowieści, Bóg jest Sędzią człowieka i staje w jego obronie wówczas, gdy zostanie o to poproszony⁴⁵. Myśl tę podkreśla bardzo wyraźnie przypowieść o złym słudze, w której Bóg-Sędzia czyni obrachunek ze swoimi sługami. Tam na szczególną uwagę zasługuje wypowiedź Króla, potwierdzająca taki tok rozumowania: „darowałem ci, boś mnie prosił” (w. 32).

Przeciwieństwa: W przeciwieństwie do niesprawiedliwego sędziego, Bóg nie zwleka z wzięciem w obronę swoich wybranych, chociaż niektórym może się tak wydawać. Ujmując się za wybranymi, kieruje się On zupełnie innymi motywacjami aniżeli ów niesprawiedliwy sędzia. Kieruje Nim przede wszystkim miłość i współczucie (Mt 18,27).

Pan Jezus dokładnie zna rzeczywistość Sądu Ostatecznego, dlatego nas uprzedza, byśmy mogli wypracować właściwe postawy i do niego się dobrze przygotować. Są tutaj ważne dwa elementy, szczegółowo omówione w Ewangeliach: przemiana serca i rezygnacja z ukarania przeciwnika.

1. Przemiana serca zakłada, że nie będziemy patrzeć na konflikty międzyludzkie z naszego punktu widzenia, tylko z perspektywy Bożego Miłosierdzia. Aby ułatwić zmianę perspektywy, musimy odnieść każdy swój osąd najpierw do siebie samego:

Bądźcie miłosierni, jak miłosierny jest Ojciec wasz. I nie sądzicie, a nie będziecie sądzeni, i nie potępiajcie, a nie będziecie potępieni, odpuszczajcie, a dostąpicie odpuszczenia. Dawajcie, a będzie wam dane; miarę dobrą, natłoczoną, potrząśnięną i przepelnioną dadzą w zanadrze wasze; albowiem jakim sądem sądzicie, takim was osądzą, i jaką miarą mierzycie, taką i wam odmierzą (Łk 6,36-38, BW).

⁴⁵ Drugim koniecznym warunkiem jest to, że człowiek musi zgodzić się na działanie Boga i oczyszczenie siebie od grzechu, jak opisuje Ml 3,2-3.

2. Rezygnacja z ukarania przeciwnika oznacza, że nawet mając prawo do sprawiedliwego ukarania naszych krzywdzicieli, rezygnujemy z tego, przebacząc. Dobrze ilustruje to żydowska modlitwa wieczorna, w której pojawiają się m.in. słowa: „Oto przebaczam każdemu, kto mnie skrzywdził lub obraził, lub spowodował szkody – czy to moje, czy mojego majątku, czy mojego imienia, czy tego, co do mnie należy; świadomie lub nieświadomie, przez pomyłkę lub z premedytacją, słowem lub czynem. Niech nikt z mojego powodu nie zostanie ukarany”. Pan Jezus zachęcał do tego, by „wszystko czynić, żeby dojść do zgody ze swoim przeciwnikiem jeszcze przed procesem”⁴⁶. Jednocześnie wskazywał, że kara może niespodziewanie dotknąć także i tego, który sam domaga się sprawiedliwego wyroku:

Gdy idziesz do urzędu ze swym przeciwnikiem, staraj się w drodze dojść z nim do zgody, by cię nie pociągnął do sędziego; a sędzia przekazałby cię dozorczy, dozorca zaś wtrąciłby cię do więzienia (Łk 12,58).

Podobne znaczenie ma przypowieść o złym słudze, któremu darowano 10 tys. talentów, a który domagał się zwrotu 100 denarów długu (Mt 18,21-35). Jego żądania były słuszne w świetle prawa, jednak Panu zależało na tym, by potrafił darować mały dług (niecałe pół kilo srebra), skoro darowano mu dług, jakiego nie był w stanie spłacić (300 ton złota)⁴⁷.

Nasze „zadłużenie” wobec Boga przekracza nasze możliwości „spłaty”, dlatego Bóg, darując nam nasze „długi”, wymaga, byśmy i my darowali naszym „dłużnikom”. Nieprzypadkowo takie właśnie sformułowanie pojawia się w Modlitwie Pańskiej: „przebac nam nasze winy, jak i my przebaczymy tym, którzy przeciw nam zawinili” (Mt 6,12 – w oryginale greckim dosłownie: „daruj nam nasze długi, jak i my darujemy naszym dłużnikom”), a natychmiast po zakończeniu tekstu modlitwy Pan Jezus dodaje: „Jeśli bowiem przebaczycie ludziom ich przewinienia, i wam przebaczy Ojciec wasz niebieski. Lecz jeśli nie przebaczycie ludziom i Ojciec wasz nie przebaczy wam waszych przewinień” (Mt 6,14-15).

10. Apostołowie

Jeden z celów, do jakiego Jezus potrzebował dwunastu Apostołów, dotyczył eschatologicznej przyszłości: w dniu Sądu Ostatecznego mieli oni zostać sędziami narodu żydowskiego. Jest o tym wzmianka już w Mt 12,27, gdzie jest wyraźne odniesienie do Sądu Ostatecznego: „będą sędziami waszymi”. Później Jezus również o tym mówi, zapewniając

⁴⁶ H.H. LANGKAMMER, *Komentarz do Ewangelii św. Łukasza i Ewangelii św. Jana*, Poznań 2014, s. 165.

⁴⁷ Przeliczając 10 tys. talentów na denary, otrzymuje się 100 milionów denarów (H.H. LANGKAMMER, *Komentarz do Ewangelii św. Mateusza i Ewangelii św. Marka*, s. 172).

Dwunastu: „Zaprawdę, powiadam wam: Przy odrodzeniu, gdy Syn Człowieczy zasiądzie na swym tronie chwały, wy, którzy poszliście za Mną, zasiądziecie również na dwunastu tronach, sądząc dwanaście pokoleń Izraela” (Mt 19,28). Potrzebował dwunastu pomocników⁴⁸ na Sąd Ostateczny – dla każdego pokolenia swojego narodu po jednym, by samemu w całości poświęcić się sądeniu wszystkich pozostałych narodów.

W Ewangelii Łukasza to zagadnienie ma jeszcze bardziej radykalny wydźwięk: „Dlatego i Ja przekazuję wam królestwo, jak Mnie przekazał je mój Ojciec: abyście w królestwie moim jedli i pili przy moim stole oraz żebyście zasiadali na tronach, sądząc dwanaście pokoleń Izraela” (Łk 22,29). Jezus powołał Apostołów, by przekazać im swoje królestwo.

Ten obraz eschatologicznego przeznaczenia Apostołów uzupełnia słynne powiedzenie Pana Jezusa: „uczynię was rybakami ludzi” (Mt 4,19)⁴⁹.

Zarówno apostoł Paweł, jak i apostoł Piotr uważali sąd za integralną część ewangelii, którą głosili. Paweł wspomina: „Sam Pan będzie sądził lud swój” (Hbr 10,30). Piotr z kolei dodaje, że sąd ten nie tylko obejmie lud Boży, ale że się od niego rozpocznie: „Czas bowiem, aby sąd się rozpoczął od domu Bożego. Jeżeli zaś najpierw od nas, to jaki będzie koniec tych, którzy nie są posłuszni Ewangelii Bożej?” (1 P 4,17).

Faktycznie to wszyscy ludzie będą musieli stanąć przed „tronem sędziowskim” (gr. βῆμα) Chrystusa (2 Kor 5,10). Wówczas dokona się ostateczne oddzielenie nie tylko złych od dobrych, ale też fałszywych wierzących od prawdziwych⁵⁰. George E. Lad tak pisze na ten temat: „Dekret o uniewinnieniu ogłoszony nad nami na Golgocie musi zostać potwierdzony szczególnym Bożym wyrokiem w dniu sądu”⁵¹. Nie ma tu mowy o jakiegokolwiek mściwości czy chęci odwetu, a raczej o pragnieniu zbawienia jak największej ilości ludzi na podstawie sprawiedliwych zasad sądu: „Któż może wystąpić z oskarżeniem przeciw tym, których Bóg wybrał? Czyż Bóg, który usprawiedliwia? Któż może wydać wyrok potępienia? Czy Chrystus Jezus, który poniósł [za nas] śmierć, co więcej – zmartwychwstał, siedzi po prawicy Boga i przyczynia się za nami?” (Rz 8,33-34). W tym kontekście słowa Pawła: „Któż może wystąpić z oskarżeniem?” można

⁴⁸ Prawdopodobnie liczba 12 była głęboko osadzona w umysłach ówczesnych Żydów, gdyż np. w radzie zrzeczenia eseneńczyków miało być 12 mężczyzn plus trzech kapłanów (*Reguła zrzeczenia* 8,1, papirus 1QS z I w. przed Chr.; za: P. MUCHOWSKI, *Rękopisy znad Morza Martwego*, Kraków 1996, s. 32), natomiast *Peszer do Księgi Izajasza* wspomina o 12 przywódcach kapłanów (papirus 4Q164, 1,4; za: P. MUCHOWSKI, *Rękopisy znad Morza Martwego*, s. 112).

⁴⁹ Szczegółowo kwestie powołania Apostołów i ich udziału w Sądzie Ostatecznym opisano w artykule: M. RUCKI, *Apostołowie dowodem boskości Jezusa (Mt 10,2)*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 22/2 (2014), s. 119–137.

⁵⁰ Zob. też: przypowieść o sieci (Mt 13,47-49), przypowieść o pszenicy i kąkolu (Mt 13,24-30.36-43), przypowieść o szacie weselnej (Mt 22,1-14) itd.

⁵¹ G.E. LAD, *I Believe in the Resurrection of Jesus*, Grand Rapids 1975, s. 148.

odczytywać jako aluzję do zapewnienia Pana Jezusa, że „bramy piekielne” nie przemogą Kościoła (Mt 16,18). Skoro sądy sprawowano w bramach miast, „bramy piekielne” (gr. πύλαι ᾗδου) mogą oznaczać nie tyle wejście do miejsca o nazwie Hades, ile zespół oskarżycieli służących szatanowi, który jest bezsilny wobec Kościoła i wiernych Pańskich⁵².

Apostoł Paweł, będąc niesłusznie oskarżanym przez Żydów, w swojej mowie obronnej zwrócił się do namiestnika Feliksa tymi słowy: „Wiem, że od wielu lat jesteś sędzią tego narodu, dlatego śmiało będę się bronił” (Dz 24,10). Mając czyste sumienie, Paweł spodziewał się więcej po rzymskim namiestniku niż po arcykapłanie Ananiaszu, który nadużył już wcześniej wobec Pawła swojego sędziowskiego urzędu, każąc uderzyć go w twarz jeszcze zanim go wysłuchał. Paweł rzekł wówczas do niego: „Uderzy cię Bóg, ściano pobielana! Zasiadłeś, aby mnie sądzić według Prawa, a każesz mnie bić wbrew Prawu?” (Dz 23,3). Żaden sąd ani też żaden sędzia w Izraelu nie mógł postępować według własnej oceny sytuacji, ale wszystko musiało opierać się na Prawie Bożym, bo jedynym Prawodawcą jest Bóg. Już wcześniej Nikodem był wyrazicielem takiej samej zasady, mówiąc: „Czyż Prawo nasze potępią człowieka, zanim go wpierv nie przesłucha i zbada, co czyni?” (J 7,51). Jeżeli w ten sposób postrzegana była sprawiedliwość w Izraelu, na podstawie świętego Prawa Bożego, to czyż jego Dawca nie miałby sam stosować się w swoim postępowaniu sędziowskim do własnych postanowień?

Chrystus przyjął człowieczeństwo także i w tym celu, aby stać się naszym Sędzią⁵³. I choć Bóg nie posłał Go na świat, aby świat osądził (gr. κρινω oznacza „oddzielić”, ale w znaczeniu prawnym „sądzić”, a także „potępić”), „lecz aby świat był przez niego zbawiony” (J 3,17), to jednak wiele tekstów Nowego Testamentu potwierdza, że Jezus upoważniony został przez Ojca do objęcia urzędu Sędziego całej ludzkości: „Ojciec miłuje Syna i wszystko oddał w Jego ręce” (J 3,35); „Wszystko przekazał Mi Ojciec mój” (Mt 11,27; Łk 10,22); „aby mocą władzy udzielonej Mu przez Ciebie nad każdym człowiekiem dał życie wieczne wszystkim tym, których Mu dałeś” (J 17,2); „Ojciec bowiem nie sądzi nikogo, lecz cały sąd przekazał Synowi. (...) Przekazał Mu władzę [gr. ἐξουσία] wykonywania sądu, ponieważ jest Synem Człowieczym” (J 5,22.27);

⁵² Za takim rozumieniem „bram piekielnych” przemawiają również odkrycia archeologiczne, np. konstrukcja bramy w izraelskim mieście Lachisz umożliwiające przeprowadzanie narad i procesów sądowych, zob. np.: S. PRUITT, *80-Foot Gate and Shrine Excavated in Ancient City of Tel Lachish*, <http://www.history.com/news/80-foot-gate-and-shrine-excavated-in-ancient-city-of-tel-lachish> (14.02.2018); D. USSISHKIN, *Restoring the Great Gate at Lachish*, „Biblical Archaeology Review” 14/2 (1988), <https://members.bib-arch.org/biblical-archaeology-review/14/2/3> (14.02.2018).

⁵³ Hebrajskie słowo שפוט *szafat* nie ogranicza się do wydawania postanowień sądowych; oznacza przede wszystkim działanie, które przywraca pokój (szalom) we wspólnocie (L. KOEHLER, W. BAUMGARTNER, J.J. STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, t. II, Warszawa 2013, s. 578). Osoba, która cierpiała w sytuacji niepokoju, otrzymuje *szafat* jako orędzie zbawienia, pomocy, by sprawiedliwości stało się zadość, natomiast dla tego, kto spowodował niepokój, proces *szafat* staje się ostateczną karą. Z kolei słowo שפוט *miszpat* odnosi się do prawości lub sprawiedliwego sądu wymierzanego przez שפוט *szofet* – sędziego. Ta prawość „jest warunkiem życia i uczestniczenia przez poszczególne osoby w strukturze i działaniach społeczeństwa, zwłaszcza równości wobec systemu prawnego” (B.C. BIRCH, *Let Justice Roll Down*, Louisville 1991, s. 259).

„On nam rozkazał ogłosić ludowi i dać świadectwo, że Bóg ustanowił Go [Jezusa] sędzią żywych i umarłych” (Dz 10,42); Bóg bowiem „wyzaczył dzień, w którym sprawiedliwie będzie sądzić świat przez Człowieka, którego na to przeznaczył, po uwierzytelnieniu Go wobec wszystkich przez wskrzeszenie Go z martwych” (Dz 17,31); będzie to „w dniu, w którym Bóg sądzić będzie przez Jezusa Chrystusa ukryte czyny ludzkie według mojej Ewangelii” (Rz 2,16).

Chrystus powiedział o sobie: „Dana Mi jest wszelka władza [gr. $\pi\tilde{\alpha}\sigma\alpha\ \acute{\epsilon}\xi\omicron\upsilon\sigma\acute{\iota}\alpha$] w niebie i na ziemi” (Mt 28,18). Tekst ten nie pozostawia wątpliwości co do wielkości i zasięgu Jego władzy. Wszystko, co było w posiadaniu Ojca, przekazane zostało Synowi. Bóg oddał Mu panowanie, władzę na niebie i ziemi, a także sprawy związane z sądem – jego ogłoszenie oraz wykonanie.

Podsumowanie

Przedstawiona analiza biblijnych tekstów rzucających światło na sąd Boży pozwala sformułować kilka ważnych wniosków. Przede wszystkim Bóg jest ukazany jako obrońca krzywdzonych, pragnący naprawić wyrządzone zło. Bóg ustanawia w tym celu Prawo chroniące ład moralny i prawny oraz wyznacza sędziów, którzy w Jego imieniu mają sprawiedliwie rozsądzać sporne sprawy. Każdy ma prawo odwołania się do sprawiedliwości Bożej, dowodząc swoich racji.

Z tego powodu sąd Boży jawi się bardzo pozytywnie jako coś pożądanego i upragnionego. W rzeczywistości z takiego stanu rzeczy mogą być niezadowoleni tylko ci, którzy są krzywdzicielami i burzą ład Boży. Jednak nawet zapowiadając kary dla takich ludzi, Bóg koncentruje się raczej na możliwości ich nawrócenia i ocalenia niż na cierpieniach, które są konsekwencją ich występków. Cierpienia te bowiem Jezus Chrystus wziął na siebie w swojej zbawczej męce i śmierci.

Data wpłynięcia: 2020-05-03;

Data uzyskania pozytywnych recenzji: 2020-10-15;

Data przesłania do druku: 2020-12-29.

References

BIRCH B.C., *Let Justice Roll Down*, Louisville: Westminster John Knox Press, 1991.

BRZEGOWY T., *Księga Izajasza. Rozdziały 1–12* (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament, t. XXII, cz. 1), Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 2005.

CHROSTOWSKI W. (red.), *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa: Vocatio, 2001.

DOUKHAN J.B., *Wizja przyszłości w starożytnej księdze*, Warszawa 2001.

- GLASSON T.F., *Revelation of John*, Cambridge: Cambridge University Press, 1965.
- H.W. ATTRIDGE, *Johannine Christianity*, w: M.M. MITCHELL, F.M. YOUNG, *The Cambridge History of Christianity*, t. I, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 125–143.
- HARDINGE L., *Cienie Jego ofiary*, tłum. R. Krzywoń, T. Fojcik, Cieszyn 1958.
- HOFFMEIER J.K., *Out of Egypt: The Archaeological Context of the Exodus*, w: M. WARKER (red.), *Ancient Israel in Egypt and the Exodus*, Washington: Biblical Archaeology Society, 2012, s. 1–19.
- KOEHLER L., BAUMGARTNER W., STAMM J.J., *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, t. I–II, Warszawa: Vocatio, 2013.
- KOSYTORZ R., *Synaj górą objawienia Imienia Boga*, „Scriptura Sacra” 17 (2013), s. 169–180.
- LAD G.E., *I Believe in the Resurrection of Jesus*, Grand Rapids: Eerdmans, 1975.
- LANGKAMMER H.H., *Komentarz do Ewangelii św. Łukasza i Ewangelii św. Jana* (Komentarz Teologiczno-Pastoralny do Biblii Tysiąclecia. Nowy Testament), Poznań: Pallottinum, 2014.
- LANGKAMMER H.H., *Komentarz do Ewangelii św. Mateusza i Ewangelii św. Marka* (Komentarz Teologiczno-Pastoralny do Biblii Tysiąclecia. Nowy Testament), Poznań: Pallottinum, 2014.
- LEMAŃSKI J., *Księga Rodzaju. Rozdziały 1–11* (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament, t. I, cz. 1), Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 2005.
- LEMAŃSKI J., *Księga Rodzaju. Rozdziały 11,27–36,43* (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament, t. I, cz. 2), Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 2005.
- LEMAŃSKI J., *Księga Wyjścia* (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament, t. II), Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 2005.
- McKENZIE J.L. (red.), *Dictionary of the Bible*, New York – London: A Touchstone Book, 1965.
- MORRIS J.D., *Why Does Nearly Every Culture Have a Tradition of a Global Flood?*, „Acts & Facts” 30/9 (2001).
- MUCHOWSKI P., *Rękopisy znad Morza Martwego*, Kraków: The Enigma Press, 1996.
- PARCHEM M., *Księga Daniela* (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament, t. XXVI), Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 2005.
- PRUITT S., *80-Foot Gate and Shrine Excavated in Ancient City of Tel Lachish*, <http://www.history.com/news/80-foot-gate-and-shrine-excavated-in-ancient-city-of-tel-lachish> (14.02.2018)
- ROHL D., *Pharaohs and Kings: A Biblical Quest*, New York: Crown, 1995.
- RUCKI M., *Apostołowie dowodem boskości Jezusa (Mt 10,2)*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 22/2 (2014), s. 119–137.
- SHAW F., *Discernment of Revelation in the Gospel of Matthew*, Bern: Peter Lang AG, 2007.
- SZYMCZAK M. (red.), *Słownik języka polskiego PWN*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002.
- USSISHKIN D., *Restoring the Great Gate at Lachish*, *Biblical Archaeology Review* 14/2 (1988), <https://members.bib-arch.org/biblical-archaeology-review/14/2/3> (14.02.2018).

Wydania Biblii:

Biblia Gdańska (BG) – *Biblia to jest całe Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu z hebrajskiego i greckiego języka na polski pilnie i wiernie przetłumaczona*, Warszawa: Brytyjskie i Zagraniczne Towarzystwo Biblijne, 1986.

Biblia Jakuba Wujka (JW) – *Pismo święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie polskim w.o. Jakuba Wujka SJ*, Kraków: WAM, 1962.

Biblia Tysiąclecia (BT) – *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Poznań: Pallottinum, 2003⁵.

Biblia Warszawska (BW) – *Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Warszawa: Brytyjskie i Zagraniczne Towarzystwo Biblijne, 1975.

Strony internetowe:

<http://cursorinfo.co.il/100-let-nazad-v-rossii-sudili-vsevysznego/> (12.02.2018).

<http://sjp.pwn.pl/sjp/sad;2519448.html> (12.02.2018).

<http://www.biblearchaeology.org/post/2008/04/The-Discovery-of-the-Sin-Cities-of-Sodom-and-Gomorra.aspx> (12.02.2018).

Mirosław Rucki, dr hab. inż., prof. Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego im. K. Pułaskiego w Radomiu, doktor nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa aramejskiego. Autor lub współautor dwóch monografii oraz ponad 190 artykułów naukowych i referatów wygłoszonych na konferencjach z dyscypliny naukowej inżynierii mechanicznej. Po ukończeniu Podyplomowych Studiów Biblijnych (PWT Wrocław) opublikował trzy książki i ponad 40 artykułów naukowych dotyczących Biblii, judaizmu i wczesnego chrześcijaństwa.

Karol Szymański, mgr, absolwent Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej, zajmuje się badaniem tekstów Pisma św. w ramach rozwijania osobistych zainteresowań.